

Janina K o s t k i e w i c z, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918-1939*, Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS 2013, ss. 733.

Opracowane przez prof. dr hab. Janinę Kostkiewicz studium pt. *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918-1939* jest bardzo znaczącym wydarzeniem naukowym w zakresie zagadnień związanych z pedagogiką katolicką. Wiadomo, że w społeczeństwie polskim Kościół katolicki odgrywa bardzo dużą rolę społeczną i kulturową, szczególnie w okresach różnego rodzaju zagrożenia bytu narodowego. Na gruncie działań pedagogicznych – rozumianych jako aktywność wychowawcza, edukacyjna i opiekuńcza – katolicy w Polsce podejmowali i realizowali wiele inicjatyw, dlatego w tym zakresie mają niekwestionowane sukcesy.

Na słowa wielkiego uznania zasługuje fakt rzetelnego, obiektywnego i wielowątkowego opracowania przez prof. J. Kostkiewicz pedagogiki katolickiej w Polsce w latach 1918-1939. Studium stanowi niewątpliwie ważny element w badaniach historycznych koncepcji wychowania katolickiego. Jest faktem, że okres od początku drugiej wojny światowej (1939) do tzw. przełomu politycznego (1989) nie sprzyjał obiektywnym badaniom polskiego wkładu w pedagogikę, szczególnie w odniesieniu do aspektów religijnych i narodowych. Słabo były więc zbadane i opisane oryginalne systemy pedagogiczne ks. Bronisława Markiewicza, Jacka Woronieckiego, Zygmunta Bielawskiego, Edmunda Bojanowskiego, Barbary Żulińskiej, Marceli Darowskiej i innych. Po 1990 r. sytuacja społeczno-polityczna w Polsce uległa zmianie i zaczęto publikować różne studia obejmujące zagadnienia wychowania katolickiego w Polsce. Miało to miejsce szczególnie w „Paedagogia Christiana” (czasopiśmie wydawanym od 1997 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika) oraz w międzynarodowym periodyku „Keryks” (wydawanym na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego), gdzie podejmowano różne zagadnienia związane z problematyką pedagogiczno-religijną. Również w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II ukazały się przyczynkarskie studia, a także wydano zbiorową publikację pt. *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością* (red. A. Rynio, 2007). Samokrytycznie należy przyznać, że chociaż w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim istnieje Katedra Pedagogiki Katolickiej, to jednak nie podjęto w niej poważnych projektów badawczych dotyczących pedagogii katolickiej, a powstające tam opracowania mają charakter raczej przyczynkarski, głównie z zakresu katechetyki. Dlatego z radością należy przyjąć prace dotyczące wychowania katolickiego powstałe w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierunkiem prof. Janiny Kostkiewicz.

Profesor Kostkiewicz posiada duży dorobek z zakresu pedagogiki katolickiej. Szczególnie cenny jest projekt badawczy dotyczący pedagogii katolickich zgromadzeń zakonnych, którego efektem jest opublikowanie do 2014 r. (pod jej redakcją naukową) trzech tomów książki zatytułowanej: *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność*. O powszechnym uznaniu dla tego projektu oraz opracowań zawartych w wydawanych już tomach, świadczy fakt przyznania za I tom (Wydawnictwo Impuls) głównej nagrody w ogólnopolskim konkursie na najlepszą książkę katolicką roku 2012 oraz bardzo pozytywne opinie znanych pedagogów i czytelników. Tematyką zamieszczoną w poszczególnych tomach zainteresowali się pedagodzy oraz wszyscy, którym bliskie jest zagadnienie polskiej edukacji. Opracowania te są niewątpliwie obrazem oryginalnych teorii i koncepcji tkwiących u podstaw pracy pedagogicznej poszczególnych zgromadzeń zakonnych Kościoła katolickiego. Są też wyrazem twórczego wkładu w teorię i praktykę wychowania. Współcześnie – w dobie ogromnego chaosu aksjologicznego w naszym społeczeństwie – istnieje autentyczne zapotrzebowanie na wiedzę dotyczącą realizowanych w Polsce, często bardzo oryginalnych i cennych systemów pedagogicznych, które zostały wypracowane przez różne zakony. Poszczególne tomy ukazują bardzo interesujące procedury wychowawcze realizowane przez zgromadzenia i są interesującą ofertą pedagogiczną. Potwierdzeniem tej tezy jest zjawisko bardzo dużej popularności – nawet w krajach mocno zlaicyzowanych, jak np. Francja – szkół katolickich, które charakteryzuje jasny system wartości oraz sprawdzone metody wychowania młodego pokolenia. Należy zauważyć, że Kościół katolicki ma ogromne historycznie zweryfikowane doświadczenie w działaniach pedagogicznych.

Książka *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918-1939* jest ważną i cenną publikacją. W sposób merytorycznie rzetelny obrazuje kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce. Wzbogaca wiedzę dotyczącą pedagogii w ogóle, a w sposób szczególny ukazuje osiągnięcia pedagogiki katolickiej w Polsce. Należy stwierdzić, że do tego czasu zagadnienia te były bardzo słabo znane nie tylko w naszym społeczeństwie, ale również wśród pedagogów. Wprawdzie istniało wiele szczegółowych opracowań, ale były one rozproszone i ujmowane w różnych aspektach (historia, teologia, filozofia), a brakowało syntetycznego ujęcia pedagogicznego. Omawiana monografia wypełnia ten brak. Syntetycznie ujmuje wszystkie istotne elementy opracowania pedagogicznego, a więc ukazuje tak aspekty z filozofii wychowania, jak też różnych form pedagogii, a także przykłady praktyki i doświadczenia oparte na pedagogii katolickiej. Autorka dokonała rzetelnych badań i ukazała bogactwo myśli i praktyki wychowawczej inspirowanej chrześcijaństwem.

Zasadniczo analizy lokują się w obszarze personalizmu chrześcijańskiego, a najważniejszym celem w podjętych badaniach była próba stworzenia ogólnego wizerunku pedagogiki katolickiej w Polsce lat 1918-1939. Ukazano różne katolickie koncepcje, teorie i praktykę działań edukacyjnych. Bardzo interesującym aspektem w książce jest też zaprezentowanie różnych aspektów dyskursu dotyczącego aktywności pedagogicznej, który miał miejsce w omawianym okresie. Badania mają charakter opisowy, a także porządkujący i klasyfikujący. Realizując zasadniczy cel, dokonano swoistej rekonstrukcji różnych systemów oraz ich wyjaśnienia i interpretacji pedagogicznej. Autorka stworzyła swoistego rodzaju bibliografię dotyczącą katolickich

koncepcji pedagogicznych w Polsce w latach 1918-1939, co wymagało bardzo solidnej i wnikliwej kwerendy różnorodnych zasobów archiwalnych. Należy podkreślić bardzo dobry warsztat naukowy zastosowany w badaniach i analizach. Realizowany model badań jest modelem podmiotowo-przedmiotowym. W konsekwencji wyodrębniono różne kierunki rozwoju pedagogiki katolickiej oraz dokonano ich klasyfikacji.

W studium ze względu na specyfikę badań (gdymateriał badawczy stanowiły teksty źródłowe, monografie, artykuły, referaty konferencyjne, wykłady, podręczniki, książki popularnonaukowe itp.) zastosowano metodę doksograficzną, a uzupełniającymi były metody filozoficzne i historyczne. Zastosowano hermeneutyczną metodę analizy treści w celu rozumiejącego wglądu w teksty mówiące o zaprojektowanych przez twórców (tej pedagogiki) koncepcjach. Przyjęte podejście metodologiczne pozwoliło na zrealizowanie przyjętego celu monografii.

Książka składa się z ośmiu zasadniczych rozdziałów oraz wstępu, zakończenia bibliografii i indeksu nazwisk. W rozdziale pierwszym scharakteryzowano kryteria pedagogiki katolickiej, którymi są: treści podstawowych pojęć i kategorii pedagogicznych (idea katolicyzmu, katolicki ideał wychowania, cele i zadania wychowania, światopogląd) oraz kategoria *sensus catholicus* (czyli religijne i filozoficzne podstawy, które ujmują istotę katolicyzmu pedagogiki). *Sensus catholicus* to kategoria ujmująca pełny wymiar istoty katolicyzmu, a więc obejmuje założenia teologiczne, ontologiczne, epistemologiczne, antropologiczne, aksjologiczne, etyczne (moralne). Katolicyzm pedagogiki wyraża się również w rezultatach oddziaływań edukacyjnych. W wychowaniu katolickim chodzi o kształtowanie dojrzałej postawy życiowej, która obejmuje wszystkie sfery ludzkiej osobowości, w tym również aspekt religijny. Katolik jako osoba, a więc istota rozumna, wolna i zdolna do miłości, jest podmiotem, który zainspirowany przez katolickie środowiska społeczno-kulturowe świadomie zmierza do integralnego rozwoju, poprzez internalizację wartości chrześcijańskich dokonującą się przez osobową aktywność samowychowawczą i świadome dążenie do świętości. *Sensus catholicus* charakteryzuje się zatem przyjęciem chrześcijańskich wartości – w ich katolickim ujęciu – obejmującym transcendencję i relację do osobowego Boga, oraz realizmem, obiektywizmem, uniwersalizmem i uwzględnieniem osobowego wymiaru człowieka, czyli intelektu, wolnej woli i uczuć z ich rolą w poznawaniu i czynieniu dobra, a także uznaniu prawdy, dobra i miłości oraz – w pedagogicznym ujęciu – wychowaniu do aktywności dla tworzenia dobra, harmonii, pokoju, solidarności i pomocniczości.

Rozdziały od drugiego do ósmego są poświęcone wyłonionym kierunkom rozwoju pedagogiki katolickiej w Polsce lat 1918-1939. Każdy rozdział rozpoczyna się wprowadzeniem do wyodrębnionego kierunku rozwoju pedagogiki katolickiej. Przed wszystkim ukazuje jego źródła i inspiracje oraz stara się wskazać filozoficzne i teoretyczne podstawy danego kierunku. Autorskie koncepcje pedagogiczne, o różnych zakresach ogólności i uszczegółowienia, poddawane są rzeczowej interpretacji i klasyfikacji, a więc stanowią egzemplifikacje danego kierunku. Rozdziały kończą się podsumowaniem i uogólnieniem właściwości i specyficznych cech danego kierunku. Rozdział drugi omawia pedagogikę o orientacji tomistycznej, z wyraźnym wskazaniem na tomizm tradycyjny i lowański. Rozdział trzeci dotyczy katolickiego nurtu pedagogiki kultury, który został przeze mnie wyłoniony jako trzeci z właściwych

polskiej pedagogice kultury. Rozdział czwarty powstał jako efekt płynności granic między poszczególnymi właściwościami koncepcji autorskich i nazwany został *Między pedagogiką kultury a pedagogiką personalistyczną*. Rozdział piąty przedstawia kierunek pedagogiki personalistycznej o orientacji społecznej – omawiane koncepcje autorskie ukazują jego wewnętrzną różnorodność i odrębności. Rozdział szósty zaś to charakterystyka pedagogiki personalistycznej o orientacji egzystencjalnej (gdzie egzystencjalna myśl ma swoje źródła nie tylko w tomizmie, lecz także w modnym w owym czasie kierunku filozoficznym).

Warto zwrócić szczególną uwagę na rozdziały siódmy i ósmy. Część siódma zatytułowana została *Pedagogika zaangażowana: religijno-patriotyczno-narodowe koncepcje „walczące”*. Podstawą wyodrębnienia tego kierunku były teksty, których autorzy deklarowali postawę „walczącą”, charakteryzującą się dążeniem do obrony chrześcijańskiej wiary oraz patriotyzmem wyrażającym się w miłości ojczyzny i obronie polskości. Natomiast rozdział ósmy, zatytułowany *Dyskursywno-krytyczny kierunek pedagogiki katolickiej: polemika z nowym wychowaniem*, pokazuje historio-filozoficzny kierunek rozwoju pedagogiki katolickiej w dwudziestoleciu międzywojennym. Polemika z nowym wychowaniem jest jednym z kilku kierunków rozwijanej krytyki myśli, obcej katolickiej kulturze i pedagogice.

Recenzowana książka jest pionierska na terenie polskim. W aspekcie merytorycznym uderza jasność sformułowanych założeń oraz logiczna, solidna i konsekwentna analiza podjętego do opracowania zagadnienia. Kwestie odnoszą się do różnych dziedzin aktywności pedagogicznej, co czyni z pracy niezwykle cenne źródło wiedzy dotyczącej różnych aspektów działalności pedagogicznej Kościoła. Z bogactwa treści tej monografii mogą korzystać nie tylko pedagodzy, ale również inni zainteresowani wychowaniem i realizacją ideałów chrześcijańskich, a więc filozofowie, socjologowie religii, teolodzy, historycy itp. Pedagogowie mogą pogłębiać wiedzę dotyczącą takich subdyscyplin, jak: pedagogika społeczna, pedagogika ogólna, pedagogika specjalna, pedagogika filozoficzna, historia edukacji, historia myśli pedagogicznej, dydaktyka czy andragogika.

Konkludując można stwierdzić, że studium prof. Janiny Kostkiewicz *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918-1939* w polskiej literaturze pedagogicznej jest pozycją jedyną w swoim rodzaju, ważną i cenną. Warto polecić ją wszystkim, którym bliskie są zagadnienia związane z wychowaniem, szczególnie w ujęciu chrześcijańskim. Oczywisty jest postulat, aby każdy pedagog zapoznał się z tezami tej książki.

Roman Jusiak OFM
Katedra Pedagogiki Opiekuńczej KUL